

ГЛОСИ ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО ЄВАНГЕЛІЯ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ СТИЛІВ

У статті розглянуто глоси в тексті Пересопницького Євангелія як свідчення взаємодії живомовних і книжних елементів в українській літературно-писемній мові XVI ст., схарактеризовано українські лексичні відповідники до грецьких, старослов'янських, старослов'янських, спільнослов'янських та латинських слів, звернуто увагу на розвинуту синоніміку староукраїнської мови. Встановлено, що широке проникнення народнорозмовної лексики до перекладного тексту Євангелія було основним чинником формування нової лексичної норми.

Ключові слова: глоса, глосема Пересопницьке Євангеліє, переклад, лексичні відповідники, синоніми.

Постановка наукової проблеми та її значення. Пересопницьке Євангеліє – один із перших українських перекладів канонічного тексту Четвероєвангелія, здійснений у 1556–1561 рр. Михайлом Василієвичем (протопопом Саноцьким) та архімандритом Пересопницького монастиря Григорієм. За висловом Л. П. Павленко, ця «перша найпотужніша спроба перекладу конфесійного тексту українською «простою» мовою засвідчила високий рівень культури давніх українців, виявила міцні корені цієї культури в загальноєвропейському контексті, ствердила могутній духовний потенціал українців, давно сформований досвід творення книг» [5, с. 130].

Пам'ятка містить винятково важливий матеріал для вивчення історії української мови на всіх її рівнях та взаємодії книжних і народнорозмовних елементів, а ширше – конфесійного і розмовного стилів, в українській літературно-писемній мові XVI ст. Цю взаємодію можна простежити і на прикладі глос – перекладів або пояснень питомих слов'янських, у тому числі й архаїчних та іншомовних слів і понять безпосередньо в тексті.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Перша публікація частини рукопису – Євангелія від Луки та коротких уривків із текстів інших євангелистів – належить П. Г. Житецькому. У розвідці «Опис Пересопницького рукопису XVI ст.» (1876 р.) автор звернув увагу на палеографічні особливості окремих літер, виокремив складові елементи мови пам'ятки: церковнослов'янські, українські, білоруські, польські, чеські, латинські, німецькі тощо та виявив багато рис живого народного мовлення [2].

Скрупульозно мову Пересопницького Євангелія досліджувала І. П. Чепіга. Зокрема, дослідниця зазначала: «Якщо фонетичні й граматичні елементи рідної мови перекладача чи переписувача відбиваються в мові пам'ятки незалежно від їх волі, то на лексичному рівні робота перекладача

виражалася в цілеспрямованому процесі заміни слів оригіналу, з якого здійснювався переклад, українською лексикою» [10, с. 9]. Українські назви до перекладного тексту конфесійного стилю вводилася або без будь-яких застережень, або за допомогою глосування. Подібним чином архаїчні, діалектні, запозичені слова пояснювалися в грецьких і старослов'янських текстах. В. В. Німчук зауважив, що власне давньоруське глосування як засіб пояснення слова запозичене з грецьких та старослов'янських зразків [3, с. 803].

Мета статті – аналіз глос до іншомовних, спільнослов'янських та українських слів, засвідчених у тексті Євангелія з Пересопниці. Розвідку виконано на матеріалі транслітерованого тексту Пересопницького Євангелія, виданого 2001 року.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Глоси в Пересопницькому Євангелії – досить численні додаткові пояснення окремих слів, виписані так званим «дробним письмом» – засвідчені в текстах усіх чотирьох євангелістів. Вони відповідним чином виділені – обрамлені прямокутними рамками. Переважна більшість глос належить до контекстуальних, тобто розміщених безпосередньо після пояснюваного слова чи словосполучення в самому тексті. Лише кілька українських відповідників винесено на береги рукопису (маргінальні глоси).

П. Г. Житецький звернув увагу на те, що ближче до слов'янського протографу перекладено Євангеліє від Матвія і Марка, а до народної мови – Євангеліє від Йоана і, особливо, Євангеліє від Луки [2, с. 11]. За нашими спостереженнями, в Євангелії від Луки найбільше глос – 89, а в Євангелії від Матвія найменше – усього 14 (в Євангелії від Марка – 24, в Євангелії від Йоана – 30). На основі вищесказаного можна припустити, що в рукописі відображені два різні концептуальні підходи до перекладу конфесійних текстів, один з яких передбачав орієнтацію на живомовну основу, а другий – на церковно-книжну елітарну основу.

У Пересопницькому Євангелії частину грецьких та старослов'янських слів залишено без перекладу «...очевидно, зі стилістичною метою, щоб зберегти високий стиль писемно-літературного жанру» [12, с. 51], проте часто (не завжди) вони супроводжуються українськими лексичними відповідниками, наприклад: бдѣти – не спати, шмыльны – лживыи, в притворѣ – в сѣнехъ, въспитанъ – выхованъ, миромъ – дорогою мастю, спира – войско та ін. Залежно від походження пояснювальних слів дослідники виділяють 4 групи глос у перекладених євангельських текстах: пояснення неслов'янських слів, глоси до слів церковнослов'янського походження, глоси до слів спільносхіднослов'янських та українських [4, с. 41–47; 11, с. 64].

Контекстуальні глоси в рукопису з Пересопниці наведено декількома способами. Найчастіше український лексичний відповідник або пояснення подано в рамці безпосередньо після незрозумілого чи малозрозумілого слова, наприклад: єдинѣмъ їерѣмъ. свѣщенникомъ [6, с. 260], во въ домоу ѿца моего швити многы єсть. мешкана [6, с. 348], єдина оубогаа вдова

и оуврѣгла два пѣнезѣ иже зове(т)сѧ кондрант. квартникъ [6, с. 231], абы даль жрътвоу за него. ѡбѣтницю [6, с. 252], бо были и(х) злыи дѣла. оучинкы [6, с. 321].

Крім цього, в усіх євангельських текстах зафіксовано глосування за допомогою пояснювального сполучника або (особливо в Євангелії від Луки), наприклад: такъ якъ же събирає къкошь, або коурица, свои кърчата по(д) свои крыла [6, с. 284], съ соуперникомъ своимъ. або ис соутажцею [6, с. 281], боуду(т) чресла ваши. або бедра препоясани [6, с. 280], ѿ пчель сотъ пластръ. або стельникъ медоу [6, с. 308], пси пакъ приходячи ѡблизовали гнои его вроды. або болачки [6, с. 289], вложить еи на рамена свои. або на плечѣ [6, с. 286]. Лише по одному разу трапляється уведення глоси із сполучниками альбо та сирѣчь: навравші роузоцокъ финниковыхъ. альбо пальмовыхъ [6, с. 343], а ѡнь повидѣль легешнь. сирѣчь тма бо было много бѣсовъ [6, с. 268].

Де кілька українських відповідників до іншомовних слів уведено до тексту (переважно в Євангелії від Йоана) з використанням словосполуки-індикатора то єсть (тобто): несѣте архтриклионови. то єсть справци весела [6, с. 319]; и наготовили пасхоу. то єсть баранка [6, с. 301], и нахилившисѧ оудрѣль ѡдѣна. а ѡно лежить. то єсть простирало полотенное [6, с. 359]. У Євангелії від Матвія тричі грецькі слова пояснено за допомогою вислову а по нашѣмү: ты(и) которыи выбирали дидра(г)моу. грецки слово дидрагма, а по нашѣмү два гроша [6, с. 172], ѿ которы(х)дани вероу(т) киньсонъ. грецки слово киньсонъ, а по нашѣмү чиншь [6, с. 172], найдешь статиръ, а по нашѣмү грошь [6, с. 172], а в Євангелії від Йоана – один раз індикатором-канцеляризмом томоу выкла(д): и рекль ємоу. равви. томоу выкла(д) оучителю [6, с. 320].

Іноді глоса містить два варіанти перекладу, наприклад: дроугого пакъ дна взявши два сребръники. два таллары. або два грошѣ. и даль господарєви [6, с. 275], коли сѧ врѣнетъ з бракоу. з весела, або свадьвы. абы ємоу борзо ѿворили [6, с. 280], былъ рад насытити чрево свое ѿ рожець. або млоутомъ. або ѡтроубами [6, с. 287]. и рекл такъ оучиню. розмечоу жи(т)ницю мою. клоуню. або стодолоу [6, с. 280], она то жена оставивши вѣдро свое. або глек. або збан. и пошла до мѣста [6, с. 286], кто боуде(т) на кровѣ. на дахоу. або на стрѣсѣ [6, с. 291], налилъ воды въ оумывальницю. в мѣдницю. або въ лоханю [6, с. 346] та ін. На наш погляд, наведені приклади – свідчення, з одного боку, пошуку лексичної норми, які здійснювали творці книги, а з другого – розвинутої синоніміки староукраїнської мови.

Ще однією рисою пам'ятки є те, що в ряді випадків глосемою виступає народнорозмовне слово, а глосою книжне – старослов'янське або грецьке, нормативне для конфесійного стилю, наприклад: был бо близко жидовскыи великъдень. то єсть пасха [6, с. 343], были тыжь тамъ межи

ними грекове. єллинове [6, с. 344], хотачи нѣшто зь оусть є(го) оуловити. абы є(го) wskаржили. або wбжаловали [6, с. 278]. Помічено, що в рукописах українська лексика найчастіше використовується тоді, коли мова не стосується церковно-релігійних предметів і явищ, наприклад: чинѣте собѣ приятелѣ з богатства. з момоны. несправедливого [6, с. 288], ликарю. врачоу излѣчиса самъ [6, с. 257], во єли бы положиль wсновоу. або фоундоментъ [6, с. 285], и всакая гора и пагорок. и холмъ смиритса [6, с. 254], нѣякомуу члакоу винни wдинъ былъ инень патъсотъ грошен. динарын [6, с. 265]. На думку І. П. Чепіги, перекладач ніби не наважувався залишити без пояснення ненормативне для цього літературно-писемного жанру слово і підпирав його глосю – усталеним словом-нормою [12, с. 52].

У досліджуваній пам'ятці засвідчено українські глоси не лише до іншомовних слів, а й до українських як синонімічні варіанти, наприклад: а вноутрынее ваше полно є(ст) грабежовъ. або лоупѣзства, и несправедливости [6, с. 277], давно би в плахтѣ. або в рядниѣ а на попелѣ сѣдячи показаніє чинили несправедливого [6, с. 288], валомъ wкопають. або wсыплютъ [15, с. 296], и продрали стрѣхоу. дахъ домови [6, с. 208], и(ж) не єсмь такыи яко инши члци хищници. драпѣжци несправедливиѣ [6, с. 292], которыхи (ж) то плакали и ридали. або нарикали [6, с. 305]. Інколи такі синоніми вжито не як можливий варіант перекладу, а саме для уточнення, наприклад: и придалоса ємоу ити въ соуботы черезъ сѣаніа. черезъ збожа [6, с. 209], тобто полем, де були посіяні злакові. В іншому місці тексту пам'ятки до слова збожа подано відповідник пашня: в соуботоу второпрѣвоу ишоль черезъ збожа. черезъ пашню [6, с. 260]. Одне із значень лексеми *пашня* – хліб у стеблі, злак, проте в тексті це слово вживається й з іншим значенням – хліб у зерні, зерно [8, VI, с. 104]: не маю гдѣ быхъ зобраль жита мои. або пашню [6, с. 279].

Зрідка в Пересопницькому рукописі наведено глоси до діалектизмів, наприклад: єли которого з вас wссель або воль в стоудню або в колодазь оупаде(т) [6, с. 284], и лице его было wброусомъ wбвзано. або полотномъ [6, с. 342], проте частіше діалектні слова в глосах подано як синоніми до загальноновживаних, наприклад: былъ ти ж там и колодязь іаковль стѣдня або криниця [6, с. 271], або єли бы просиль, яйца, чи скопю пода(ст) ємоу. скорлоупоу. або медведька [6, с. 276]. Наші спостереження підтверджують думку, що українські глоси до українських слів свідчать «про пошуки наддіалектного слова, вироблення загальноукраїнської лексичної норми на письмі» [12, с. 52].

Аналіз лексичного складу пам'ятки показує, що глосування характерне для певних лексико-тематичних груп. Передусім виокремлюємо глоси до слів на позначення осіб, наприклад: и рекль ємоу философъ. книжник [6, с. 231], послалъ спекоулатора. ката [6, с. 217],

равви. оучителю [6, с. 222], совѣтникъ. панъ радный [6, с. 239], ворогы. або неприятелѣ [6, с. 261] та ін. Розглядаючи номінативну деривацію назв осіб у Пересопницькому Євангелії, Л. П. Павленко зазначає: «Глоси пам'ятки демонструють використання паралельних форм різних характеристик: вживання лексичних відповідників до іншомовних слів або використання питомих синонімічних найменувань осіб за різними ознаками» [5, с. 132–133].

Традиційно в старослов'янських перекладах Біблії залишалися грецькі та староеврейські назви посад, звань, чинів, статусу. Це ж спостерігаємо і в тексті досліджуваної пам'ятки. Незрозумілі іншомовні номінації пояснено за допомогою глос. Наприклад, у вислові **але послалъ спекулатора. ката, и розказалъ принести главоу его на мистѣ** [6, с. 217] подано лексичний спільнослов'янський відповідник до грецького *спекулятор* – охоронець, кат [9]. Глоса **равви. оучителю** [6, с. 222] – це переклад староеврейського *rabbi* ‘мій учитель’. У сучасній українській мові *рабин* – служитель культу і духовний керівник єврейської релігійної громади [8, VII, с. 425].

У випадку відсутності точного відповідника глоса слугувала для пояснення поняття, як наприклад, у вислові **несѣте архтриклионовн. то естъ справци весела** [6, с. 319]. У деяких старих словниках (Павленков Ф. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка, 1907 р.) це грецьке слово збереглося в дещо зміненому вигляді: *архітриклин* – розпорядник на бенкетах.

У євангельській розповіді про Пілата, який засудив до страти Ісуса Христа, названо його посаду – **ігемон: же пак сталь пре(д) игеомомъ, предъ владаремъ** [6, с. 193]. Глоса подає не точний переклад, оскільки *ігемон* – керівник області, намісник, воєначальник [9], а лише пояснює, що *ігемон* – людина, наділена владою. Глоса **единѣмъ іерешмъ. свашценникомъ** [6, с. 260] може свідчити про те, що Євангеліє призначалося для читання не тільки в церкві, а й вдома, оскільки грецьке *іерей* – офіційна назва православного священика.

Для з'ясування глоси в реченні **два чакы вѣшли в црковъ помолитиса. єдинъ фарисей. законникъ** [6, с. 292] варто звернутись до історії. У стародавній Іудеї *фарисеї* – послідовники релігійно-політичної течії, що виражала інтереси заможних іудеїв, які відзначалися фанатизмом та надмірною увагою до зовнішніх проявів релігійності [8, X, с. 564]. Через те, що фарисеї декларували, ніби повсякчас дотримуються закону Божого, то й слово переклали як *законник*.

У Новому Завіті неодноразово згадуються митарі, тобто митники – збирачі податків, мита. Оскільки їм відведене місце разом із грішниками, блудницями та язичниками, то, очевидно, слово вжите в переносному значенні – ‘хитрун, лицемір’. У досліджуваному тексті наведено дотепну глосу до нього, пор.: **дрогый мытарь. явногрѣшникъ** [6, с. 292].

У Євангелії від Луки є притча про неправедного управителя: **члкъ нѣкоторыи былъ богатый. который же то малъ приставника. або шафаря** [6, с. 288]. До слова *приставник* – той, хто приставлений до чого-небудь для нагляду, спостереження, подано глосу з діалектним *шафар* – дворецький, економ, ключник [8, XI, с. 422]. Припускаємо, що діалектизм у цьому випадку мав конкретнішу семантику.

Деякі грецькі та церковнослов'янські назви посад в тексті перекладено словами, що належали до суспільно-політичної лексики, характерної для Литви і Польщі XVI ст., наприклад: **моужь которому то было нмѧ нѡснѣ, съвѣтнѣ(м) боудучи. або паномъ раднымъ** [6, с. 306], **тогда спира. войско. и тысящникъ. ротмистръ. и слоуги жидовскыи поймали їсоуса** [6, с. 355]. Звання *ротмістр* існувало вже у Великому князівстві Литовському [1, с. 513], це ранг між поручником та підполковником чи полковником у XVI–XVIII ст.

На позначення державних інституцій у Пересопницькому Євангелії як глоссу подано слово **ратоушь**, зокрема ним двічі перекладено латинське *преторь*, пор.: **тогда ведено їса ѡт каняфы въ преторъ. до домоу соудового або до ратоуша** [6, с. 356], **воины пакъ оувели его вноутрь двора который называется преторъ. домъ радецкии. або ратоушь** [6, с. 237]. В етимологічному словнику М. Фасмера зазначено, що в церковнослов'янських текстах претором називали палац Понтія Пілата, а також будівлю для охоронців кесаря [9]. *Ратуша* – будинок, в якому містилося або міститься міське самоврядування [8, VII, с. 455]. Відповідно до наведеної глоси поняття 'претор' трактувалося ширше – як будівля місцевої влади, у якій відбувалися і судові засідання. Це також засвідчено відповідною глосою в Євангелії від Матвія: **воини гѡмонови їса на соудищи, на ратоуши** [6, с. 194].

Окрему лексико-тематичну групу утворюють назви одягу, які належать до етнографічної лексики. а більшість із них стали історизмами вже, ймовірно, у XVI ст., наприклад: **и соударъ кѣторыи былъ на головѣ его. роучничокъ, которы(м) было голову его стагнено** [6, с. 359], **и розволокиши его (Ісуса) одѣли его хламидоу червленою. плащѣмъ** [6, с. 194]. Слово *хламида* – чоловічий верхній одяг стародавніх греків та римлян у вигляді короткого плаща із застібкою на правому плечі або на грудях [8, XI, с. 75] – пояснено глосою *плащъ*, котра засвідчує входження старослов'янського *плаштъ* [9] до староукраїнського лексикону.

У Євангелії від Марка розповідається про цю ж подію: **и обволокиши его (Ісуса) в препрѣдоу. в шарлатъ. и вложили на него вѣнецъ** [6, с. 237]. У «Словнику української мови» слово *шарлат* марковане як застаріле, синонімічне до лексеми *пурпур* [8, XI, с. 413]. У Євангелії від Луки знову наведено глосу **шарлатъ**, але вже як лексичний відповідник до грецького *перфир*: **Члкъ нѣкоторыи былъ богатый. который же ѡблочовалса в перфир, и виссонъ. в шарлатъ, и в дорогое ѡдѣна** [6, с. 289]. *Порфіра* – застаріла назва довгої пурпурової мантії, що була символом влади монарха

[8, VIII, с. 299], у староукраїнських текстах лексема частіше перекладалася як *багряниця*. До дорогої одежі (глоса *дорогоє ѡдѣнѣ*) віднесено *вісон* – тонку коштовну тканину в убранні царів, жерців [8, I, с. 684], білого, рідше золотистого кольору, виготовлену з льону або бавовни. Назва часто згадується в історичних джерелах, у Біблії. Проте глосема *ѡдѣнѣ* уточнена номінацією *простирало полотенное*, пор.: *и нахилившисѧ оудрѣль ѡдѣнѣ. а ѡно лежить. то єсть простирало полотенное* [8, с. 359]. Українське слово *простирало* вжито також як лексичний відповідник до старослов'янського *плащениця*, пор.: *а Иѡсифъ взяши тѣло обвивъ є плащеницею чистою. простираломъ* [6, с. 195].

Спільнослов'янською лексемою *сукно* (назва щільної тканини з вовняного або напіввовняного прядива [8, IX, с. 831]) перекладено назви верхнього одягу стародавніх греків *єпендитъ* і *хитонъ*, пор.: *иже господь єсть єпендито(м) ѡпоясалсѧ. соукномъ нешитымъ ѡгорноуласѧ* [6, с. 361] *бо былъ хитонъ не сшитъ. съвыше истканенъ весь. хитонъ. соукна нешитаа* [6, с. 358]. Східнослов'янське слово *полотно* засвідчене у двох глосах – до грецького *лєнтиѡнъ* та діалектного *ѡброусъ*, пор.: *и взявши лєнтиѡнъ. полотно лѣнное. и опоясалсѧ* [6, с. 346], *и лице єго было ѡброусомъ ѡбѡзано. або полотномъ* [6, с. 342].

Привертає увагу оригінальна глоса на позначення взуття: *сандалія* – *чєревики*, пор.: *але обоуты ноги въ сандаліа. чєревики* [6, с. 216]. У давніх греків і римлян *сандалії* – взуття, що являло собою дерев'яну або шкіряну підошву без каблуків, яку прив'язували до ноги ремінцями [8, IX, с. 52]. За відсутності відповідної української реалії перекладачі глосою *чєревики*, ймовірно, вказали на те, що об'єднує ці види взуття – наявність шнурівок, ремінців.

Глоси до зоонімів у пам'ятці представлені невеликою групою. Зокрема, в Євангелії від Матвія двічі вжито спільнослов'янське слово *коурь* як глосу до грецького *алєкторь* та старослов'янського *патєл*, пор.: *иже тон ночи прѣѡѡни нижли алєкторь възгласит. коурь не запоє* [6, с. 190], *а в то(т)часъ патєл възгласилъ, коурь запѣлъ* [6, с. 191]. У Євангелії від Луки до слова *коурь* наведено український відповідник *пѣвень*, пор.: *а борзо коли єще ѡнъ того слова не вымовилъ. коурь запѣлъ. або пѣвень* [6, с. 303]. Українські синонімічні назви (одна з яких діалектизм *когоуть*) маємо в глосі до слова *алєкторь* у Євангелії від Йоана, пор.: *єще не възгласить алєкторь. не запоєтъ когоуть. або пѣвень* [6, с. 348].

Глоса *акрыды* – *саранча* наявна в Євангелії від Марка, де розповідається про Івана Предтечу, який жив окремо від інших людей, відмовився від благ земних, *а ядалъ акрыды. саранчу. и мє(д) дикыи* [6, с. 206]. *Акриди* – назва одного із різновидів саранчі, проте слово не перекладене, оскільки входить до фразеологізму *живитися акридами і диким медом* – харчуватися мізерно, голодувати [7, с. 43].

У Євангеліях від Марка і Луки наведено давнє єврейське прислів'я про те, що легше верблюдові пройти крізь вушко голки, ніж багатому увійти в царство Боже. У Пересопницькому рукописі несподіваною двічі подано глосу **вельбоуду** – **о҃ужищѸ дебелому**, пор.: **снадѣи єсть велбоуду. о҃ужищѸ дебелу скрозѣ о҃ухо иглиное прити** [6, с. 226], **ладѣише єсть вѣистинноу вельбоуду. о҃ужищоу дебелому скрозѣ иглиныи о҃уши прити** [6, с. 293]. За М. Фасмером, слово *верблюд* зі значенням ‘корабельний канат’ [9] трапляється в церковнослов'янських перекладах Євангелія як калька з грецької мови. Очевидно, відбулося метонімічне перенесення назви *верблюд* на канат, виготовлений з верблюжої вовни. Тому цілком умотивовано наші перекладачі пояснили слово *верблюд* ‘товстий канат’ глосою *дебелий вуж*.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, в лексичному складі Пересопницького Євангелія досить численні глоси є перекладом або поясненням окремих слів, які в слов'янських текстах Євангелія раніше не перекладалися. Найчастіше це грецькі, старослов'янські, а також старослов'янські, рідше спільнослов'янські та латинські лексичні одиниці. Глоси до іншомовних номінацій наводилися цілеспрямовано – для заміни слів оригіналу, з якого здійснювався переклад, українською лексикою.

Широке вживання синонімічних найменувань до іншомовних та питомих українських слів – свідчення того, що в староукраїнській мові XVI ст. було достатньо лексичних засобів для вираження понять у текстах конфесійного спрямування. Глоси пам'ятки демонструють взаємодію живомовних і книжних елементів в українській літературно-писемній мові цього періоду, широке проникнення української лексики до перекладної літератури, формування нової лексичної норми.

Церковно-книжна елітарна традиція використання старослов'янської мови поступалася новим віянням – орієнтації на можливість творення «простою» мовою літератури релігійного змісту. Подальше дослідження мови Пересопницького Євагелія дозволить детальніше схарактеризувати українську лексику в тексті пам'ятки XVI ст.

Список використаної літератури

1. Вялікае княства Літоўскае : энцыклапедыя : у 3 т. / рэд. кал.: Г. П. Пашкоў, Т. У. Бялова і інш. – 2-е выд. – Мінск: Выд. «Беларусская энцыклапедыя імя Пятруся Броўкі», 2005–2010.
2. Житецкий П. Описание Пересопницкой рукописи XVI в. с приложением текста Евангелия от Луки, выдержек из других евангелистов и четырех страниц снимков / П. Житецкий. – К., 1876. – 79 с.
3. Історія української культури : у 5 т., 9 кн. / за ред. П. П. Толочка та ін. – К. : Наук. думка, 2001. – Т. 1. – 1134 с.
4. Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія : в її зв'язках з російською та білоруською / В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1980. – 303 с.
5. Павленко Л. П. Номінативна деривація назв осіб у Пересопницькому Євангелії / Л. П. Павленко // Літопис Волині : Всеукраїнський науковий часопис. – 2011. – Ч. 9. – С. 130–133.

6. Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 : Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик / підгот. І. П. Чепіга, Л. А. Гнатенко. – К., 2001. – 703 с.
7. Словник іншомовних слів / уклад. Л. О. Пустовіт [та ін.]. – К. : Довіра : УНВЦ «Рідна мова», 2000. – 1017 с.
8. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
9. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка он-лайн [Электронный ресурс] / М. Фасмер. – Режим доступа : <http://fasmerbook.com> (12.01.2017).
10. Чепіга І. Національна святиня : Пересопницьке Євангеліє [Текст] / І. Чепіга // Київська старовина. – 1992. – № 4. – С. 6–11.
11. Чепіга І. Глоси Пересопницького Євангелія і питання нормування староукраїнської літературної мови XVI ст. / І. Чепіга // Питання східнослов'янської лексикографії XI–XVII ст. – К., 1979. – С. 64–69.
12. Чепіга І. П. Пересопницьке Євангеліє – унікальна пам'ятка української мови / І. П. Чепіга // Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 : Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик / підгот. І. П. Чепіга, Л. А. Гнатенко. – К., 2001. – С. 13–54.

Локайчук Светлана. Глоссы Пересопницкого Евангелия в контексте взаимодействия стилей. В статье определены особенности глосс в тексте Пересопницкого Евангелия как свидетельство взаимодействия живой народной речи и книжных элементов в украинском литературно-письменном языке XVI в.; рассмотрены украинские лексические соответствия к греческим, древнееврейским, старославянским, общеславянским и латинским названиям. Установлено, что использование синонимических наименований к иноязычным и отдельным украинским словам свидетельствует о наличии достаточного количества лексических средств для номинации специальных понятий конфессионального стиля. В результате исследования обнаружено, что глоссы к иноязычным номинациям приводились целенаправленно – для замены слов оригинала, с которого осуществлялся перевод, украинский лексикой, широкое проникновение которой в тексты переводной литературы способствовало формированию новой лексической нормы.

Ключевые слова: глосса, глоссема, Пересопницкое Евангелие, перевод, лексические соответствия, синонимы.

Lokaichuk Svitlana. Glosses of the Peresopnytsia Gospel in the Context of Styles Interaction. The article considers the glosses in the text of the Peresopnytsia Gospel as an evidence of the interaction of the colloquial and bookish elements in the Ukrainian writing language of the 16-th century. The emphasis is laid on the considerable penetration of the Ukrainian lexicon into the translated literature, the formation of a new lexical norm. Author reveals numerous Ukrainian lexical equivalents to the Greek, Old Hebrew, Old Slavonic, Common Slavonic and Latin lexical units. Widespread use of synonymous specific Ukrainian words along with foreign words may be attributed to the fact that in the Old Ukrainian language of the 10-th century there were enough lexical means to express/convey the concepts in the texts of the confessional style. It has been revealed that glosses to foreign nominations were cited purposefully to replace the words of the source language origin with the Ukrainian lexical equivalents. The key findings of the study confirm the hypothesis that the wide penetration of the folk/spoken vocabulary into the translated Gospel text was the major factor that influenced the formation of the Ukrainian confessional style.

Key words: glosses, glosseme, Peresopnytsia Gospel, translation, lexical equivalents, synonyms.

Стаття надійшла до редколегії 10.01.2017

